

Літературна критика

В'ячеслав Левицький

ЙОГАНСЕН І ДИСЕРТАЦІЯ ПРО МЕТЕЛИКІВ

[Астапенко І. Шампанське – пиво – шампанське / [передмова Петра Мідянки]. – Київ: Смолоскип, 2018. – 144 с. – (Серія “Лауреати “Смолоскипа”)]

Заздалегідь прошу не докоряти мені за цинізм, надмірну фантазію та зловживання іншомовними словами. Утім, якби література жила за принципом соціальної мережі, розпочинати обговорення цієї книжки можна було б із кількох тегів й одного челенджу. Щодо згадок, викладених у гіперпосиланнях, за їх допомогою годилося б апелювати до двох постатей. “Припущення класиків навряд чи справдилися, – хотілося б наголосити у відповідному інтернет-дописі. – Незважаючи на поширене твердження, зараз поезія нерідко схожа на смачні напої менше, аніж статті про неї! #поезіянелимонад. Майку Йогансен і Гавриле Державін, приєднуйтеся!”

Як відомо, зазначені український і російський письменники в різний час популяризували думку про подібність поезії до приємного лимонаду. Очевидно, така позиція виявилася близькою деяким критикам. Принаймні нову збірку віршів Ігоря Астапенка дехто

розглядає мало не як кулінарний посібник. Усе пов'язано з назвою видання, а саме “Шампанське – пиво – шампанське”.

Не можна не дивуватися освіченості фахових читачів, які в рецензіях удаються до цитат численних митців про смаки естетичні й гастрономічні. Але, здається, істотною виявилася гра молодого й уже добре знаного письменника. “Алкогольний” заголовок радше справляє враження ефектної приманки.

Імовірно, Астапенко невимушено розгортає поетичну історію культури. Якщо його попередній збірці “Лихотомія” (2016) притаманна бароковість, то чергова книжка позначена романтикою та симпатією до символістського письма. Справді, у нових творах окреслено таємничі місця (нічний праліс із давнім храмом в етюді “nobody excerpt for”; “закинута халабуда // на стовбурі рожевої берези” в медитації “саджанці цілунків”) або менш моторошні екзотичні терени (низка віршів про Албанію в розділі 2). У сюжетах фігурують напівдемонізовані істоти, звичні для балад А. Рембо чи й Т. Шевченка (потопельники в пейзажній замальовці “заміна змісту”; русалка в першому вірші “З-птиха”). Подієві ланцюжки рясніють посиланнями на сні. Зрештою, заголовок видання не зводиться до карти напоїв у посередньому барі, а ґрунтується на співвіднесенні повсякденних реалій і прихованих сенсів. У словах “шампанське – пиво – шампанське” міститься натяк на авіарейс Київ (існує однойменне шампанське) – Тирана (на її честь названо марку пива) – Київ.

Основною особливістю збірки можна вважати експеримент з ототожненнями та їх протилежністю – своєрідними “розподібненнями”. Під такі процеси підпадають

побут, мовби прихований за темним склом пивних пляшок, і вияви піднесеної дійсності, урочисто-ігристої, наче шампанське. Наприклад, автор може розпочинати твір із дивного, хоча начебто прозаїчного переліку зіставлень: “сузір’я – ложка // місяць – тарілка // акація – глек // омела – келих”. У подальших строфах образи змальовано в динаміці, вони набувають чіткішої предметної сутності. Персонажі поезії зізнаються в причетності до химерного дійства: “сідаємо вечеряти // сузір’ям зачерпуємо юшку // з рибиною даху хатини <...> // із акації наливаємо в омелу // чорної настоянки” (“Вечеря”).

Надаючи перевагу вільному віршу, Астапенко залишає місце для суголось, хоч ідеться про незвичні звукові уподібнення. На власне акустичних збігах, несподівано витлумачених відлуннях базується вся медитація “а насправді”: “чується: *мертвих більше ніж живих* // а насправді: *жертви пішки між молитов*”. Але, замість прикрас для тексту, дедалі частіше унаочнюється загальніша гармонія між явищами, котрі сприймає ліричний суб’єкт. Тривіальний світ, на переконання І. Астапенка, сповнений чудернацьких тотожностей-рим: “сьогодні зранку // ти порізала палець // аркушем із моїм віршем // тепер твоя рука римується // із моєю” (“рима”).

Водночас у низці випадків письменник умисне посилює ілюзорність. Уся поезія для нього не аудиторія, де опановують прості істини, навіть не ділянка з “неокласичними” трояндами й виноградом, а ліс (майже ліс символів). Тут “дерева зовсім не дерева”, а “зелені фігури довершені як грандіозне тривання”, котрі потребують активного доосмислення (“ліс поезії”). Інколи відчуття ірреальності поглиблюється менш серйозно. Скажімо, ліричний суб’єкт ледь помітно руйнує віру в зарубіжний шоу-бізнес із усілякими Майклами та Брітні, адже закликає загадкового адресата прийти “звуком димчастої горлиці // голкою шприца ялини // місячною доріжкою міхаїла джексона” (“ї-йому”). Не відмовляється автор і від зворушливої спроби інакше, дещо відмежовано від попереднього досвіду, здійснити мистецький дебют: “<...> знаєте // я починаю нове життя // нехай у ньому мій перший вірш // буде про тата // так буде чесно” (“перший вірш (дубль два)”).

Зауваженим прийомом Астапенко прагне надати колосальних утілень. Поет тяжіє до координат, у яких могли б простягнутися “простір вельми розлогий для споглядання” (“не-осягнення”), “грандіозний юніверсум” (“чорне й біле”) чи “небесне гульбище” (“відрадин”). Мовиться навіть про “космічний базар” (“варіації”), що нагадує образи яскравих ярмарків у доробку Б.-І. Антонича.

Про естетичну спорідненість сучасного письменника з творчістю Антонича пише й П. Мідянка в передмові до збірки. Однак, очевидно, молодому авторові близька не лише ідея “великої гармонії”, а й Антоничеві мотиви сп’яніння красою розмаїтого світу. Власне, у цьому полягають чи не найбільш значущі “алкогольні” коди збірки “Шампанське – пиво – шампанське”.

Художня дійсність, яку розбудовує Астапенко, пронизана міфами та очудненими масштабами. Великою мірою цьому сприяє увага поета до метафор. Сонце між опоетизованими Києвом і Тираною – то або жовтаве колесо, яке старий стельмах викочує на середину неба (“світлячки”), або принадлива здобич, котру ловлять сачками (“преса ді шкіперіє”), або парадоксальний трикутник, “як восьма ранку // на годиннику” (“жінки з держструктур”). Місяць, імовірно, трохи більше імпонує письменникові. Верлібр “варіації” охоплює ряд самотніх, часом досить екстравагантних трактувань нічного світила. Супутник Землі виявляється й хлопчиком, котрий уляк над лісом, не докинувши м’яча, й отцем, що “жбурнув велику монету // нужденним покійникам”, і виноградкою “з пашистого ґрона”, і “животом нещасної еви // дуже вагітним двійнятами”. В інших віршах місяць чи принагідно заміняє голову сніговика (“вечорове”), чи апетитним виглядом спокушає голодних базарних котів (“товари”).

І. Астапенко дбає про те, щоб його літературний рай був насичений звуками, барвами та смаками. Невипадково один з повторюваних образів – саджанець. Автор ніби опікується проростанням найдрібніших і найдентніших художніх деталей у вже згаданому розкішному “лісі поезії”. Тут державами нуртує фруктовая кров (“шампанське – пиво – шампанське”). Десь поблизу мерехтять невмирущі люмінесцентні жуки (“світлячки”, “послідовність”), а зимовим метеликам

присвячуються дисертації (“зовсім інша історія”). Поруч дівчина на золотистих підборах нагадує “церкву // перевернуту банями // донизу” (“з’ява”), а диктатор виявляється “чоловіком із бункером замість серця”, який “купався в <...> лазуровому морі // і мріяв про те щоби воно стало червоним” (“великий енвер”). Навіть удаючись до роздумів про поезію, Астапенко не складає банальних “віршів про вірші”. Він і тексти робить героями своїх міфів. Люди можуть уподібнюватися до букв (“а насправді”, “надвечір’я”), водночас письменник здатен пустити замерзлого хлопчика погрітися в зошиті (“питання”).

Чи не найістотніший чинник міфологічного колориту – нерозривність приземленого й піднесеного. З огляду на її відтворення деякі сюжети зі збірки могли б уписатись у сценарій поетичного кіно. Приміром, в етюді “юрій” померлий дядько, що сниться ліричному суб’єктові, стверджує: “у моїй хмарі ще ремонт // не доробили”.

Засобом подолання рубежів між буденною реальністю й потойбіччям виявляється не нитка Аріадни чи схожий атрибут, навіть не темне пиво чи шампанське брют. Усе химерніше: таку єднальну ланку уособлює безалкогольний “Дзвіночок”. Солодку воду з пестливою назвою, пов’язану з дитячими спогадами, персонаж приносить уже покійній бабці (“поезія ребрами світить”). Дві пляшки “Дзвіночка” ліричний суб’єкт із братом викрали перед футбольним матчем, що відбувається на цвинтарі (“проводи”). Ну, і саме з цим напоєм (зовсім не навпаки) асоціюється рослина в одному з прикінцевих метафізичних віршів: “у квітці дзвіночка // що росте коло храму // бабка вибиває звуки // із блакитної ковдри // сидять на травах // мурашині прихожани” (“як її звати?”).

Вірші І. Астапенка – не лимонад, як і не пиво чи шампанське. Третя книжка автора засвідчує: це впізнаваний, але й надалі динамічний світ, де важать промовисті художні образи, а також натхнення природно взаємодіє з ерудицією письменника. Поет помітно примножує винахідливість у вирізненні деталей і ще більш майстерно розбудовує свою мову. Астапенкові твори не годиться фасувати по пляшках, хіба трепетно ховати туди, ніби моделі адриатичних фрегатів. Його могли б цитувати бармени, одначе насамперед ті, що обслуговують бенкети після захисту дисертацій про зимових метеликів. Словом, Майкові Йогансену таке, імовірно, сподобалося б. Можливо, Державину теж.

Отримано 13 березня 2019 р.

м. Київ

Тарас Пастух

МІСТИЧНЕ ПОЛЕ ПИСЬМА ІГОРЯ СКРИПНИКА

[Скрипник І. Поза сценою українських революцій. – Львів: Астролябія, 2018. – 160 с.]

У наш час давня сакральна-містична візія життя занепала. Світ навколо постає розчаклованим, він – лише простір, де існують необхідні засоби для задоволення звичних людських бажань. Те, що в цьому просторі відбувається, пояснюють переважно біологічними або економічними законами. Усе ж незбагненне в житті маргіналізується... Однак те, чому свого часу були присвячені таємничі релігійні обряди в античних народів та вистави в європейському середньовічному театрі, що проявляло й проявляє себе в сонних візіях, фольклорних і, зокрема, апокрифічних переказах, іконописній мистецькій традиції, творчості письменників містичного напрямку, не хоче маргіналізуватися. Незбагненне, дивовижне та містичне починає виразно заявляти про себе, до того ж чим більше воно репресується, тим виразніше оприявнює себе. Один із таких виразних самопроявів таємно-містичного в сучасній